

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Nowa Seria

tom XI
2014

zeszyt 1
Archeologia

ROCZNIK NAUKOWY MUZEUM NARODOWEGO W SZCZECINIE
Szczecin 2015

Redaktor
Anna B. Kowalska

Sekretarz redakcji
Bartłomiej Rogalski

Członkowie redakcji
Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska, Rafał Makala

Rada Naukowa
dr hab. prof. UJ Wojciech Blajer, prof. dr hab. Aleksander Bursche,
prof. dr hab. Wojciech Dzeduszycki, prof. dr Hauke Jöns,
dr hab. prof. UW Joanna Kalaga, dr hab. prof. UG Henryk Machajewski,
dr Dmitrij Osipov, dr hab. prof. UW Tomasz Płonka

Recenzenci
dr Justyna Baron, dr Eugeniusz Cnotliwy, dr hab. Andrzej Janowski,
dr hab. prof. PAN Michał Kara, dr hab. prof. UAM Andrzej Michałowski

Tłumaczenie
Tomasz Borkowski, Michał Adamczyk

Proofreading
Agnes Kerrigan

Redakcja wydawnicza
Barbara Maria Kownacka, Marcelina Lechicka-Dziel

Projekt okładki
Waldemar Wojciechowski

Skład i druk
XPRESS Sp. z o.o.

Adres redakcji
Muzeum Narodowe w Szczecinie
70-561 Szczecin, ul. Staromłyńska 27
tel.: 797 705 229, e-mail: mzp@muzeum.szczecin.pl
www.mzp.muzeum.szczecin.pl

Nakład 250 egz.

© Muzeum Narodowe w Szczecinie & Authors

ISSN 0076-5236

Szczecin 2015

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

- Marta Chmiel-Chrzanowska, Michał Adamczyk
O śmierci bez przesady. Próba zastosowania podejścia technologicznego
w archeologicznych badaniach nad śmiercią 7
On death with no exaggeration. A technological approach to the study of death. Summary 31

- Justyna Żychlińska
Transformacja ciała ludzkiego jako wyraz świadomości i istnienia duchowości
w kulturze łużyckiej 33
The transformation of the human body as an expression
of the existence of consciousness and spirituality in the Lusatian Culture. Summary 44

- Kinga Zamelska-Monczak
Wczesnośredniowieczne grzebień z Santoka 45
Early medieval combs from Santok. Summary 91

- Eugeniusz Cnotliwy
W sprawie budownictwa we wczesnośredniowiecznym Wolinie 93
Construction in early medieval Wolin. Summary 106

- Antoni Porzeziński
„Importowane” naczynia typu Tornow i Gross Raden
na stanowiskach 2 i 2a w Cedyni, woj. zachodniopomorskie 107
“Imported” vessels of the Tornow and Gross Raden type
on sites 2 and 2a in Cedynia, West Pomeranian Voivodeship. Summary 121

- Kamil Kajkowski, Piotr N. Kotowicz
Zapomniany wczesnośredniowieczny pochówek łodziowy ze Szczecina 123
A forgotten early medieval boat burial from Szczecin. Summary 136

ODKRYCIA

- Bartłomiej Rogalski
Weryfikacyjno-rozpoznawcze badania sondażowe cmentarzyska
ze starszego i młodszego okresu przedrzymskiego w m. Modrzewo, gm. Suchań,
pow. stargardzki, stanowisko 6 (AZP 33-13/33) 137
Verification and reconnaissance test excavations on a burial ground from the older and younger
pre-Roman period in Modrzewo, Suchań commune, Stargard district, site 6 (AZP 33-13/33) 137

- Bartłomiej Rogalski
Archeologiczne badania sondażowe na cmentarzysku
z okresu wpływów rzymskich w Starych Łysogórkach, gm. Mieszkowice,
pow. gryfiński, stanowisko 5 (AZP 43-03/7) 145
Archaeological test excavations on the burial ground from the Roman period
in Stare Łysogórki, Mieszkowice commune, Gryfino district, site 5 (AZP 43-03/7) 145

Aleksander Bursche, Bartłomiej Rogalski Badania wykopaliskowe w Suchaniu, pow. stargardzki, stanowisko 18 (AZP 33-13/32) w latach 2013–2014 Excavations in Suchań, Suchań commune, Stargard district, site 18 in 2013–2014	151
Andrzej Kuczkowski, Dorota Malarczyk Znalezisko wczesnoabbasydzkiego dirhama w Trzebiatowie, pow. gryficki Find of an early Abbasid dirham from Trzebiatów, Gryfice district	161
Andrzej Kuczkowski Naczynie z wczesnośredniowiecznego depozytu srebrnego (?) z okolic Darłowa, pow. sławieński A vessel from an early medieval silver hoard (?) from the area of Darłowo, Sławno district	165
Martina Karle, Anna B. Kowalska, Sebastian Messal Badania nieinwazyjne przeprowadzone w 2014 roku w pobliżu grodów w Bardach i Świelubiu, pow. kołobrzeski Non-invasive research conducted in 2014 in the area of strongholds in Bardy and Świelubie, Kołobrzeg district	169
Magdalena Szymczyk Średniowieczna szachownica na portalu kolegiaty św. Jana Chrzciciela w Myśliborzu, pow. myśliborski Medieval chequered pattern on the portal of the Collegiate Church of St John the Baptist in Myślibórz, Myślibórz district	175
Andrzej Kuczkowski Średniowieczny topór żelazny z okolic Świdwina, pow. świdwiński Medieval iron axe from the area of Świdwin, Świdwin district	181
RECENZJE I OMÓWIENIA	
Paulina Romanowicz <i>Klasztor premonstratensów w Białobokach. Archeologia i historia,</i> red. Marian Rębkowski, Felix Biermann, Szczecin 2015	185
Ewa Górkiewicz <i>Dzieje Stepnicy,</i> red. Radosław Gaziński, Ewa Gwiazdowska, Maciej Szukała, Ryszard Techman, Szczecin 2014	187
Ewa Górkiewicz <i>Funkcje grodów w państwach wczesnośredniowiecznej Europy Środkowej.</i> <i>Spółeczeństwo, gospodarka, ideologia,</i> red. Krystian Chrzan, Krzysztof Czaplą, Sławomir Moździoch, Wrocław–Głogów 2014	189

Anna B. Kowalska <i>Wolin wczesnośredniowieczny, część 2, red. Błażej Stanisławski,</i> Władysław Filipowiak, Warszawa 2014. <i>Origines Polonorum, t. 7</i>	191
Bartłomiej Rogalski <i>Epoka brązu i wczesna epoka żelaza na Pomorzu. Z najnowszych badań i odkryć,</i> red. Mirosław Fudziński, Gdańsk 2015	193
Anna B. Kowalska <i>The Island in Żółte on Lake Żarańskie. Early medieval Gateway into West Pomerania,</i> red. Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Toruń 2014	195
Agnieszka Kowalówka Piotr N. Kotowicz, <i>Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich. Katalog źródeł,</i> Rzeszów 2014. <i>Collectio Archaeologica Ressoviensis, t. 30</i>	197
Agnieszka Kowalówka Piotr Piętkowski, <i>Biskupstwo pomorskie jako początek biskupstwa kamińskiego,</i> Wrocław 2015	199
Agnieszka Kowalówka <i>Civitas Cedene. Studia i materiały do dziejów Cedyni,</i> t. 1, red. Paweł Migdalski, Cedynia 2014	201
Marta Kurzyńska Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2013 rok. Suplement	203
Indeks nazw geograficznych za 2013 rok. Suplement	207
Marta Kurzyńska Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2014 rok	209
Indeks nazw geograficznych za 2014 rok	249
KRONIKA	
Anna B. Kowalska <i>Civitas et urbs Szczecin. Projekt naukowy realizowany w Dziale Archeologii</i> Muzeum Narodowego w Szczecinie w latach 2012–2014	253
Krzysztof Kowalski <i>Archeologia Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie</i>	259

Agnieszka Kowalówka	
<i>Polska około roku 1000. Gniezno pierwszą stolicą oraz Pomorze u progu chrześcijaństwa.</i>	
Wystawy czasowe	265
Izabela Sukiennicka	
<i>Skarby z okolic Suchania. Wystawa czasowa</i>	269
Paweł Migdalski	
Sprawozdanie z działalności naukowo-edukacyjnej	
Stowarzyszenia Historyczno-Kulturalnego „Terra Incognita” za 2014 rok	277
Maria Danuta Wołągiewicz	
Początki w Szczecinie. Pamięci Ryszarda Wołągiewicza (19.06.1933–14.01.1994)	285

Paweł Migdalski

Sprawozdanie z działalności naukowo-edukacyjnej Stowarzyszenia Historyczno-Kulturalnego „Terra Incognita” za 2014 rok

W 2014 roku Stowarzyszenie Historyczno-Kulturalne „Terra Incognita” kontynuowało serię wydarzeń z lat poprzednich, związanych z prezentacją wystaw i publikacji im towarzyszących. Zaczniemy od dwóch wystaw: „*Z oddali i z bliska*”. Stanisława Mrowińskiego *widoki miast Pomorza Zachodniego w 1954 r.* oraz *Pomorze Zachodnie w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. w fotografii Tadeusza Białeckiego*, współorganizowanych przez Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie oraz Muzeum Historii Ziemi Kamieńskiej w Kamieniu Pomorskim. Pierwsza z nich dotarła do Szczecina po wielu staraniach. Dzięki współpracy z Książnicą Pomorską im. Stanisława Staszica w Szczecinie jej formuła rozszerzyła się o przechowywane w zbiorach tejże biblioteki karykatury z 1972 roku zatytułowane *Głowy szczecińskie*. Wystawę otworzyła 7 maja Jolanta Liskowacka z Książnicy, a gościem honorowym była wdowa po artyście Irena Rychły-Mrowińska. Wśród widzów znalazł się m.in. znany szczeciński rysownik Henryk Sawka. Ekspozycja trwała do 30 maja. Druga wystawa miała swoje kolejne odsłony w historycznych miejscach: 25 lutego odbył się jej wernisaż i prezentacja książki pt. *Pomorze Zachodnie w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. w fotografii Tadeusza Białeckiego* w Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu, a 25 września w Trzebiatowskim Ośrodku Kultury. Gościem honorowym obu wydarzeń był autor zdjęć, prof. Tadeusz Białeckie.

Tradycyjnie Stowarzyszenie dużą aktywność wykazało też na rynku wydawniczym oraz w zakresie promocji publikacji. Na początku roku ukazały się materiały turystyczne pt. *Nad odrzańskim przelotem. Cedyńia – Mieszkowice – Moryń*, przygotowane pod kierunkiem autora niniejszego sprawozdania na zlecenie trzech gmin regionu: Cedyńi, Mieszkowic i Moryńia. Jest to informator krajoznawczy i mapa turystyczna, będące częścią większego projektu reaktywacji turystycznej tej części Polski.

Zorganizowano także wiele spotkań promocyjnych innych publikacji. *Limeryki Zachodniopomorskie* Doroty Dobak-Hadrzyńskiej (DoDoHy) były prezentowane w Książnicy Pomorskiej w Szczecinie (17 stycznia), Bibliotece Publicznej Miasta i Gminy Dębno im. Antoniego Dobrowolskiego (14 marca), Książnicy Stargardzkiej (28 marca) i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Gryfinie (9 kwietnia). Dodatkowo promocja tomiku wraz z pokazem innych wydawnictw „Terra Incognita” odbyła się podczas *Festynu na ulicy Magicznej*, czyli kiermaszu książek regionalnych w Stargardzie (7 czerwca). W 2014 roku rozpoczęto także wydawanie serii Biblioteka Rocznika Chojeńskiego. Pierwszy tom – *Wokół PGR-u. Krzymów i jego mieszkańcy*, pod redakcją dr. hab. Radosława Skryckiego (redaktora również całej serii) – będący pokłosiem projektu studenckiego realizowanego na Uniwersytecie Szczecińskim w poprzednich latach, został zaprezentowany mieszkańcom Krzymowa 25 lipca.

Promocja kolejnej publikacji w serii *Terra Incognita – Civitas Cedene. Studia i materiały do dziejów Cedyńi*, tom 1, pod redakcją autora niniejszego sprawozdania, wydanej we współpracy z Instytutem Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Muzeum Regionalnym w Cedyńi – miała miejsce 18 września, podczas Salonu Książki Historycznej odbywającego się w trakcie XIX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Szczecinie w dniach 17–20 września, w ramach spotkania zatytułowanego *Cedyńia – od bitwy Mieszka przez antyniemieckie polskie miejsce pamięci do miasta pogranicza. Prezentacja najnowszych publikacji i wyników badań nad Cedyńią*. Wśród zaproszonych gości byli Bogdan Twardochleb („Kurier Szczeciński”), Robert Wawryniuk (dyrektor Międzynarodowego Centrum Turystyki, Kultury i Sportu w Baniach), prof. Robert Traba (Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie) oraz autorzy tomu: prof. Edward Rymar (Uniwersytet Szczeciński), prof. Marian Rębkowski (Uniwersytet Szczeciński, Ośrodek Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk), dr Andrzej Janowski (Ośrodek Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich IAiE PAN), dr Andrzej Piotrowski (Oddział Pomorski Państwowego Instytutu Geologicznego – Państwowego Instytutu Badawczego), Joanna Kościelna (Uniwersytet Szczeciński).

Pod koniec każdego roku mają miejsce ważne dla „Terra Incognita” wydarzenia: udział Stowarzyszenia w prezentacji publikacji regionalnych, organizowanej dawniej przez Zbigniewa Czarnucha w Witnicy, a obecnie przez Grażynę Kostkiewicz-Górską w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Gorzowie (13 grudnia), a zwłaszcza uroczysta promocja „Rocznika Chojeńskiego”, tym razem tomu 6. W spotkaniu chojeńskim (5 grudnia) uczestniczyli, jak co roku, autorzy oraz naukowcy i regionaliści z Pomorza i dawnej Nowej Marchii, m.in. prof. Edward Rymar, dr hab. Dariusz A. Rymar (Archiwum Państwowe w Gorzowie),

dr Ewa Gwiazdowska (Muzeum Narodowe w Szczecinie), Lech Łukasiuk, Marek Schiller. Wykład o zniszczonym obrazie ukazującym Chojnę, przechowywanym w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Chojnie wygłosiła dr E. Gwiazdowska, a R. Skrycki zapowiedział zbiórkę funduszy na jego renowację. Następnie Dominik Smulski, Paweł Wróbel, Piotr Piznal, Przemysław Lewandowski i Piotr Rosiński zaprezentowali przedsięwzięcie o nazwie *Kajak Absurd Expedition* – kajakowe wyprawy w nietypowe miejsca. Hanna Komorzycza wyrecytowała tekst nawiązujący do obyczajowej historii Chojny sprzed kilkuset lat, a na zakończenie odbył się minikoncert w wykonaniu Michała Gierkego (śpiew, gitara), Mateusza Jakubiszyna (gitara) i Roberta Ryssa (fortepian).

Publikacje Stowarzyszenia były sprzedawane podczas wszystkich wydarzeń własnych i współorganizowanych z innymi instytucjami i osobami oraz w trakcie różnych konferencji odbywających się nie tylko w regionie, ale i w całej Polsce, m.in. podczas wspomnianego już Salonu Książki Historycznej czy polsko-niemieckiej konferencji naukowej *Nadodrzańskie spotkania z historią 2014*, która miała miejsce w Mieszkowicach (25 kwietnia).

W związku z ukazaniem się książki Ekeharta Ruthenberga poświęconej dawnym cmentarzom żydowskim¹ oraz akcją upamiętnienia dawnej ludności żydowskiej przez ustawienie kamienia pamiątkowego na dawnym kirkucie w Chojnie przygotowałem projekt szerokiej promocji tego wydawnictwa pt. „*Różne narody, różne pamięci*”. *Polsko-niemiecko-żydowska kultura pamięci i dziedzictwo kulturowe na Pomorzu Zachodnim oraz pograniczu polsko-niemieckim*. Partnerami wydarzenia zostały Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie i Centrum Kultury w Chojnie. Projekt zakładał realizację dwóch debat: *Polacy – Żydzi – Niemcy* 30 maja w Chojnie i *Gdzie jest nasz brat Abel?* 18 czerwca w Stargardzie. Oba spotkania składały się z prezentacji i panelu dyskusyjnego. W sali widowiskowej chojeńskiego Centrum Kultury postać i działalność Ekeharta Ruthenberga zaprezentowała Ewa Czerwiakowska (Berlin), ja omówiłem jego książkę, a Kai Jahns (Eberswalder Zentrum für demokratische Kultur, Jugendarbeit und Schule e.V., Eberswalde) ideę upamiętnień żydowskich w Eberswalde. Wraz z Robertem Ryssem przedstawiłem też sam projekt upamiętnienia ludności żydowskiej w Chojnie. W panelu dyskusyjnym, poprowadzonym przez R. Ryssa i symultanicznie tłumaczonym, udział wzięli prof. Jan M. Piskorski (Uniwersytet Szczeciński), Ewa Czerwiakowska, Kai Jahns i Mirosław Opęchowski (Starostwo Powiatowe w Stargardzie). Zainicjowano też wówczas zbiórkę publiczną na to upamiętnienie. Trwała ona od 22 maja do 6 grudnia na mocy decyzji nr 1/II-OR/14 starosty gryfińskiego

¹ E. Ruthenberg, *Dawne cmentarze żydowskie powiatu gryfińskiego i stargardzkiego*, wydał P. Migdałski, Chojna 2014.

z dnia 24 kwietnia 2014 roku. Udało się pozyskać 755 zł, które zostaną spożytkowane w latach 2015–2016 zgodnie z powziętym celem. Druga debata odbyła się w sali Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Stargardzie. Podobnie jak w Chojnie zaprezentowano życie i działalność E. Ruthenberga, jego książkę oraz idee upamiętnień w Eberswalde i Chojnie (R. Ryss i P. Migdalski). W debacie udział wzięli Róża Król (Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów Oddział Szczecin), prof. Janusz Mieczkowski (Uniwersytet Szczeciński), dr Eryk Krasucki (Uniwersytet Szczeciński, Stowarzyszenie Przyjaciół Drawska „Meander”) i Mirosław Opęchowski. Warto tu podkreślić, że całe wydarzenie poprzedziła wizyta przedstawicieli Stowarzyszenia Historyczno-Kulturalnego „Terra Incognita” w Eberswalde, w siedzibie stowarzyszenia Eberswalder Zentrum für demokratische Kultur, Jugendarbeit und Schule e.V. (19 lutego).

Z okazji kolejnej rocznicy bitwy pod Cedynią z 972 roku oraz Dni Cedyńi 22 czerwca odbył się *Panel historyczny pod Górą Czсібora pt. „Tajemnice Wzgórza Garnków – grodzisko w Cedyńi”*, przygotowany we współpracy z Gminą Cedyńia i Cedyńskim Ośrodkiem Kultury i Sportu w ramach szerszego projektu *Wspólna historia na pograniczu Odry – Cedyńia 2014* realizowanego przez Cedyński Ośrodek Kultury i Sportu i dofinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa – Fundusz Małych Projektów INTERREG IVA Euroregionu Pomerania. Po powitaniu burmistrza miasta Adama Zarzyckiego, dyrektor COKiS Małgorzaty Karwan oraz moim, inicjatora i koordynatora naukowego, przedstawiono trzy referaty: *Z najdawniejszych dziejów Cedyńi, czyli kiedy pojawili się i jak żyli ludzie w młodszej epoce kamienia* (dr Agnieszka Matuszewska, Katedra Archeologii Uniwersytetu Szczecińskiego), *Relikty wczesnośredniowiecznej osady obronnej w krajobrazie kulturowym Cedyńi. Tożsamość społeczna i archeologia* (dr Grzegorz Kiarszys, Katedra Archeologii Uniwersytetu Szczecińskiego) i *Budowa geologiczna okolic grodziska w Cedyńi* (dr Andrzej Piotrowski).

W partnerstwie ze wspomnianym tu eberswaldzkim Stowarzyszeniem, Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Stargardzie, Gminą Moryń, Parafią Rzymskokatolicką pw. Świętego Ducha w Moryńiu i Cedyńskim Ośrodkiem Kultury i Sportu, w związku z setną rocznicą wybuchu I wojny światowej przygotowaliśmy dofinansowany m.in. ze środków Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej projekt *„Różne narody, różne pamięci”. Wyprawa studyjna pt. „Wielka wojna zapomniana”*. Honorowy patronat nad wydarzeniem objął rektor Uniwersytetu Szczecińskiego prof. Edward Włodarczyk, a patronat medialny – „Gazeta Chojeńska”, „Kurier Szczeciński” i „Przegląd Prasy Transodra”. 28 czerwca odbyła się wyprawa studyjna pod przewodnictwem autora niniejszego tekstu. Trasa wiodła ze Szczecina przez Dąbie (gdzie istniał kiedyś obóz jeniecki, a przy nim cmentarz z czasów I wojny światowej, obecnie mieści

się tam fabryka przetwórstwa mięsa), Stargard (gdzie po nekropolii związanej z tamtejszym obozem oprowadziła nas Jolanta Aniszewska z Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Stargardzie) oraz kilka miejscowości, w których zachowały się pomniki wojenne. Zakończono ją spacerem po Moryniu i obiadem. Następnie w sali konferencyjnej Regionalnego Biura Geoparku w Moryniu miała miejsce tłumaczona simultanicznie i prowadzona przeze mnie i R. Ryssa konferencja *Wielka wojna zapomniana*. Wygłoszono trzy referaty: *Pierwsza wojna światowa na nowo oświetlona* (dr Andreas Lawaty, Das Nordost-Institut, Lüneburg), „*Samobójstwo Europy*” czy „*powrót Europy*”. *Spór o pierwszą wojnę światową* (prof. Jan M. Piskorski) i *Pamięć pierwszej wojny światowej na Pomorzu Zachodnim po 1945 r. – wybrane zagadnienia* (dr Paweł Migdalski, Uniwersytet Szczeciński, Stowarzyszenie Historyczno-Kulturalne „Terra Incognita” z Chojny). Po wystąpieniach odbyła się dyskusja kierowana przez R. Ryssa. Dzień zakończył się koncertem poświęconym ofiarom I wojny światowej pt. *Dona nobis pacem* w kościele pw. Ducha Świętego w Moryniu, w wykonaniu chóru Collegium Maiorum Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie pod batutą Pawła Osuchowskiego. W repertuarze znalazły się utwory Carla Loewego (Psalm 51 *Schaffe in mir, Gott, ein reines Herze*), Mikołaja Gomółki (*Nieście chwałę, mocarze*), Charlesa Gounoda (*Ave verum*), Gioacchina Rossiniego (*O Salutaris Hostia*), Ferenc Liszta (*Ave Maria*), Romualda Twardowskiego (*Trzy pieśni kurpiowskie*), Andrzeja Koszewskiego (*Kujawiak*), Mariana Matuszkiewicza (*Deszcz jesienny*), Wojciecha Kilara (fragment mszy *Dona nobis pacem*). Po koncercie zainteresowani mogli zwiedzić kościół i porozmawiać przed powrotem do Szczecina przy grillu.

W 2014 roku, jak w latach poprzednich, Stowarzyszenie partnerowało Fundacji Akademia Muzyki Dawnej w organizacji chojeńskiego koncertu podczas V Letniego Festiwalu Wędrownego *Na gotyckim szlaku. Muzyka w zabytkach Pomorza Zachodniego 2014*. Koncert *Vitae Pomeranorum. Zaginiony świat muzyki pomorskiej* odbył się w ramach Dni Integracji i Ekumenizmu 30 sierpnia w kościele Mariackim w Chojnie. Poprzedził go program turystyczny wiodący szlakiem śladów różnych chojeńskich wyznań religijnych z przeszłości – żydów, protestantów i katolików, przewodnikiem był M. Gierke. Koncert wykonała orkiestra FAMD.pl pod batutą Pawła Osuchowskiego, a jako solista wystąpił Odilo Ettelt (klarnet historyczny). Zabrzmiały utwory symfoniczne Johanna Martina Krausa (1756–1792) i Antonia Rosettiego (1750–1792).

Stowarzyszenie Historyczno-Kulturalne „Terra Incognita” współorganizowało sesję Kongresu Towarzystw Regionalnych i Lokalnych pt. *Regionalizm w epoce globalizacji*, która miała miejsce w Cedyni 17 września w ramach XIX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich. Organizatorem Zjazdu było Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział Szczecin we współpracy

z teatrem Uckermärkische Bühnen Schwedt, a lokalnymi współorganizatorami – obok naszego stowarzyszenia – Gmina Cedynia, Cedyński Ośrodek Kultury i Sportu oraz Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego i Polska Grupa Energetyczna Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna Spółka Akcyjna Oddział Zespół Elektrowni Dolna Odra. Sesję poprzedził objazd (pod moim przewodnictwem) prowadzący ze Szczecina przez Schwedt (zwiedzanie otoczenia Uckermärkische Bühnen Schwedt, zmodernizowanego w ramach polsko-niemieckiego projektu ze środków Unii Europejskiej), Chojnę (zwiedzanie kościoła Mariackiego), Moryń (spacer po mieście, zwiedzanie kościoła pw. Ducha Świętego), Siekierkowski Cmentarz Wojenny 1. Armii Wojska Polskiego w Starych Łysogórkach, Górę Czycibora do Cedyni. Tam, w klasztorze odbyła się po obiedzie konferencja, na której wygłoszono następujące referaty: *Towarzystwa naukowe – ich rola w tworzeniu dziedzictwa narodowego* (prof. Henryk Samsonowicz, Uniwersytet Warszawski), *Badania regionalne a rozwój cywilizacyjny lokalnych społeczności* (prof. Andrzej Buko, IAI PAN, Uniwersytet Warszawski), *Środowisko historyczne Przemysła w XX i XXI w.* (w zastępstwie prof. Jerzego Motylewicz z Uniwersytetu Rzeszowskiego i Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział Przemysł referat odczytał Artur Kiełt z Archiwum Państwowego w Przemysłu), *Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa Borussia oraz Fundacja Borussia w Olsztynie* (Kornelia Kurowska, Fundacja Borussia, Olsztyn), *Stowarzyszenie Historyczno-Kulturalne „Terra Incognita” z Chojny* (dr Paweł Migdałski, Uniwersytet Szczeciński, Stowarzyszenie Historyczno-Kulturalne „Terra Incognita” z Chojny), *Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział Skarżysko-Kamienna* (dr Piotr Kardyś, PTH Oddział Skarżysko-Kamienna), *Macierz Ziemi Cieszyńskiej i cieszyński oddział PTH* (dr hab. Krzysztof Nowak, Uniwersytet Śląski, PTH Oddział Cieszyn). Spotkanie zakończono dyskusją oraz zwiedzaniem kościoła w Czachowie w drodze powrotnej. Moderatorami i koordynatorami naukowymi kongresu byli prof. Wojciech Iwańczak (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) oraz autor niniejszego sprawozdania. Patronat medialny nad wydarzeniem objęły „Kurier Szczeciński”, „Przegląd Uniwersytecki”, „Gazeta Chojeńska”, „Refleksje. Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy”, „Przegląd Prasy Transodra”, „Rocznik Chojeński”, „Przegląd Cedyński” i „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”. Działania te odbyły się w ramach projektu autorstwa niżej podpisanego *Wspólna polsko-niemiecka historia kluczem do przyszłości – przekroczenie granic*, realizowanego przez PTH Oddział Szczecin we współpracy z teatrem Uckermärkische Bühnen Schwedt. Projekt był dofinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa – Fundusz Małych Projektów INTERREG IVA Euroregionu Pomerania.

Równoległe z obradami kongresu, jako wydarzenie towarzyszące, trwał *Polsko-niemiecki pokaz publikacji regionalnych*. Stanowił on część wspomnianego projektu *Wspólna historia na pograniczu Odry – Cedynia 2014*. Swoje publikacje zaprezentowało ponad 30 wydawców regionalnych z Polski i Niemiec, w tym stowarzyszeń, muzeów, bibliotek, wydawnictw naukowych, uniwersyteckich, jak Uniwersytet Szczeciński, Muzeum Narodowe w Szczecinie, Wydawnictwo Templum, Instytut Archeologii i Etnografii PAN, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gorzowie, Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie, towarzystwa regionalne i muzea z Altranft, Writzen, Bad Freienwalde, Oderbergu, Schwedt.

Od kilku lat Stowarzyszenie podejmuje też działania na rzecz ochrony zabytków chojeńskich i zwrócenia na nie uwagi społeczeństwa miasta. Jednym z elementów tej działalności była zorganizowana we współpracy ze Szkołą Podstawową w Chojnie gra miejska *Gotycka Chojna* (24 września). Mając do dyspozycji stare mapy i zdjęcia oraz zaszyfrowane wskazówki, uczestnicy poszukiwali zabytku. Potem wykonywali zadanie przygotowane przez M. Gierkego, polegające na sfotografowaniu obiektu, a następnie przygotowaniu prezentacji multimedialnej. Udział wzięło siedem ekip, m.in. z Chojny, Cedyni i Szczecina. Zwyciężyła Drużyna Pierścienia z gimnazjum w Cedyni pod kierunkiem Renaty Misiury. Drugie miejsce zajęła Grupa na 6 pod opieką Przemysława Tylusa, a trzecie Traperzy z opiekunką Danutą Antoniewicz. Wydarzenie zostało dofinansowane przez Niemieckie Forum Kultury Europy Wschodniej z Poczdamu.

Z okazji 25-lecia demokracji w Polsce wraz z Chojeńsko-Gryfińskim Stowarzyszeniem Wspólnej Europy oraz Miejską Biblioteką Publiczną w Chojnie 7 listopada w odnowionej siedzibie biblioteki zorganizowane zostało uroczyste spotkanie. W jego trakcie studenci Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego przedstawili okolicznościową prezentację, R. Ryss, redaktor naczelny „Gazety Chojeńskiej”, omówił rozwój pierwszej wolnej prasy w regionie oraz przypomniał pierwszy skład samorządu terytorialnego w Chojnie. W długiej dyskusji po prezentacjach wzięli udział m.in. byli i obecni władarze miasta: Gerard Lemke, Wojciech Fedorowicz i Adam Fedorowicz. Wydarzenie uświetnił minikoncert Roberta Ryssa (fortepian) i Michała Gierkego (gitara, wokal).

Działalność Stowarzyszenia Historyczno-Kulturalnego „Terra Incognita” kilkakrotnie prezentowałem podczas specjalnie w tym celu organizowanych wykładów w Archiwum Państwowym w Koszalinie (24 lutego), Muzeum Pojezierza Myśliborskiego w Myśliborzu (5 marca) oraz prezentacji *Spoleczność lokalna i dzieje lokalne* w ramach *Seminarium historii lokalnych* animowanych

przez prof. Włodzimierza Suleję (Uniwersytet Wrocławski). Była to część programu *Wielka/mala historia – dialog małych ojczyzn*, organizowanego w Akademii Europejskiej Krzyżowa (19 lipca). Aktywność stowarzyszenia podkreślano także na wspomnianym wcześniej kongresie podczas XIX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich oraz w różnych publikacjach².

² M.in. E.B. Nowak, *Regionalizm. Dyskusja redakcyjna*, „Przegląd Uniwersytecki” 1–3 (2014), 5–14 (dyskusja z udziałem J.A. Kościelnej, E. Krasuckiego i P. Migdalskiego).